

Kliničnopsihološko izvedenstvo v sodni praksi

Janez Rojšek*

Delovno področje kliničnega psihologa je zelo široko in sega od psihodiagnostike do psihološkega svetovanja, vodenja psihoterapije, pedagoške in raziskovalne dejavnosti, publicistične dejavnosti ter sodelovanja v strokovnih psihohigien-skih in drugih organizacijah ter do psihološkega izvedenstva, ki je sestavni del psihodiagnostike. Psihološko izvedenstvo kot oblika praktičnega kliničnega dela pomeni za posameznika stalno ali pa le občasno obvezo. Obsega različna področja izvedenstva. Prvo področje je socialno za-varovanje, kjer se psiholog srečuje predvsem z vprašanji narave in obsega duševne prizadetosti, delovne zmožnosti oziroma poklicne primernosti, z razvrstitvijo otrok z motnjami v telesnem in duševnem razvoju, z vprašanji usmeritve v reha-bilitacijo ali habilitacijo itd. v okviru posebne pomoči duševno in socialno problematičnim ali ogroženim posameznikom, kjer gre za vzgojno, prevzgojno ali socialno pomoč prizadetim otrokom in odraslim. Drugo področje je sodna praksa, kjer psiholog lahko deluje v okviru kazenskega in civilnega prava. V civilnem pravu najpogosteje daje izvedenska mnenja v okviru rodbinskega in premoženjskega prava, opravilne sposobnosti, sposobnosti sklenitve zakonske zveze skrbništva in posvojitve itd. Največ delovnih nalog iz sodne prakse pa izvedenec psiholog dobi v okviru kazenskega prava. Najpogostejša vprašanja so v zvezi z preiskovančev osebno-stjo, motivom inkriminiranega dejanja, prištevnostjo z vidika klinične psihologije in z odgovornostjo, sposobnostjo pričevanja, z varstvenimi ukrepi, prepoved opravljanja določenega poklica, prevzgojnimi in terapevtskimi ukrepi itd.

Najpogosteje pa je psihologova analiza osebnosti.

Tu skuša:

1. Preveriti zanesljivost in veljavnost izpovedi posameznih prič;
2. pojasniti nenavadno vedenje oseb v sodnem postopku; ta človek lahko deluje kot stres, temu primerno pa je tudi vedenje;
3. pojasniti ozadje obdolženčevega nesoglasja z družbo z vzročne plati;
4. doseči čustveno ravnotežje s tem, da analiza celotno prestopnikovo osebnost, ne samo v času prestopka;
5. opisati osebnost; na osnovi psihologovega opisa se v sodnem postopku lahko ubere ustrezna

* Janez Rojšek, klinični psiholog, specialist, dispanzer za mentalno zdravje in nevrologijo, Zdravstveni dom Kranj, 64000 Kranj, Gosposvetska 10.

taktika, ki pripelje do pozitivnih končnih rezultatov tako za družbo kot tudi za posameznika;

6. analizirati socialnopsihološke položaje situacij na obravnavi; sem spadajo razni pritiski v dvorani in iz okolice, predsodki, subjektivne napake pri sodbi itd.

Po sedanjih praktičnih izkušnjah sodišča anga-žirajo psihologa najpogosteje v naslednjih položajih (V. Skalar):

- v primerih spolnih prestopkov,
- v primerih prestopkov, katerih žrtve so otroci ali so bili le-ti prisotni,
- v primerih prestopkov zoper življenje in telo, ko deluje psiholog skupaj s psihiatrom,
- v primerih mladostnega prestopništva; tu se psihološki pregledi uporabljajo rutinsko,
- v primeru, ko gre za mlajše polnoletnike, kjer mora psiholog odgovarjati na vprašanja o njihovi osebnostni zrelosti.

Psiholog deluje v skupini izvedencev s svojo klinično psihološko metodo, grafološko-psihološkimi tehnikami itd. z njimi pomaga razumeti prestopnikovo vedenje in odzive.

Seveda pa psiholog naleti pri svojem delu na razne ovire, ki so posledica:

— različnega jezika psihologov in pravnikov, te ovire nastanejo pogosto iz psihologove strokovne nepodkovanosti v sodstvu in v psihologiji. Delno se temu lahko izognemo tako, da od sodnikov dosledno zahtevamo vprašanja, ki jih zanimajo v posameznih primerih in na katera lahko konkretno odgovorimo,

— razmerja med psihologom, psihiatrom, socialnim delavcem in specialnim pedagogom ter so različnega izvora,

— različnih mnenj samih psihologov, ki so lahko posledica različnih teoretskih izhodišč pri ocenjevanju in analizi prestopnikove duševnosti, pogosteje pa so posledica strokovne nepodkovanosti,

— sporne zadeve psihološke narave, saj pomeni vsaka ekspertiza prodiranje v intimni svet obdolženega,

— dramatiziranja običajnih težav v sodni dvorani in razgrinjanja obdolženčeve osebnosti v prisotnosti večjega števila ljudi. Pri tem nale-timo slej ko prej na problem zaznamovanosti.

Izvedensko mnenje je posebna oblika strokovnega poročila, v katerem odgovarjamo na praktično (usmerjeno) vprašanje, ki ga postavi sodišče o posameznem obdolžencu. Odgovor na to vprašanje je strokovno izoblikovan, ustrezno znanstveno utemeljen, ima naj strokovno vrednost in naj bo tudi praktično uporaben, ne samo teo-

tus staršev in sorojencev, značilnosti in posebnosti starih staršev in družinskih članov itd.,

2. avtoanamnezo; sem spadajo podatki, ki jih dobimo z usmerjeno anamnezo, s posebnim dodatkom v preiskavi kaznivega dejanja z analizo situacije itd.

Že na osnovi teh podatkov lahko osvetlimo genetične razvojne podatke, dobimo opis simptomatike, vrste in načina pojavljanja neprilagojenega vedenja, poiščemo morebitni sprožilni položaj in ugotovimo dinamične, osebnostne in strukturne značilnosti obdolženca;

II. eksperimentalno psihološki pregled, ki vsebuje:

1. psihometrične metode (test inteligentnosti), kamor spadajo Wechsler-Bellevue, WISC, ter Raven in TRL, ki jih uporabljamo predvsem takrat, kadar imamo opraviti z obdolženci iz drugih govornih področij itd.,

2. projektivne metode, kamor spadajo razni osebnostni testi, Rorschach, Szondi itd.,

3. vprašalniki osebnosti, kamor spadajo inventarji kot so MMQ, O, I idr.;

III. telesne preiskave, ki jih opravi psihiater ali zdravnik druge specialnosti.

Za psihologa sta zanimivi predvsem prvi dve retično pravilen. Da psiholog tem zahtevam zadosti, mora v pretežni večini primerov izhajati iz klinične metode dela, ki predvideva celostno obravnavanje posameznikove osebnosti, ki je utemeljeno v sodobni psihologiji in predvideva prečno in podolžno analizo relativne celote bistvenih za posameznika odločilnih notranjih in zunanjih dejavnikov. Pri tem uporabljamo kombinacije raznovrstnih psihodiagnostičnih virov in sredstev, s čimer zadostimo zahtevi po celostni osvetlitvi posameznika in njegovega stanja. Tudi kadar psiholog sodeluje s psihiatrom, je v bistvu samostojen izvedenec diagnostik, saj mora izbrati, razporediti in povezati v celoto podatke, sodbe, ocene in predikacije, ki jih dobi pri psihološkem pregledu. Izvedenec diagnostik problem odkriva, ga opredeljuje in nanj tudi odgovarja. H. Witter meni, da je psihološko-psihiatrični pregled, ki ga lahko izvedemo ambulantno ali hospitalno, sistematičen postopek, ki se konča z izvedenskim mnenjem. Sam postopek v ožjem smislu deli na tri glavne razvojne stopnje:

I. splošna preiskava, ki vsebuje:

1. družinsko anamnezo; bolezni, socialne posebnosti, kriminalnost v družini, stanovanjsko stanje, delovno-poklicno situacijo, družbeni stopnji, na osnovi katerih sestavi izvedensko mnenje in poda odgovor na zastavljeno vprašanje.

Izvedensko poročilo vsebuje:

1. uvodni del, ki vključuje vse splošne podatke, to so podatki o izvajalcu pregleda, torej psihologa, o datumu in naračniku pregleda. Sledi opis zadeve, ki jo lahko formuliramo kot: Psihološko poročilo o pregledu obdolženega... V naslednji fazi je oris problema in situacije preiskovanca ter izvedensko vprašanje. To lahko podamo v naslednji obliki: primer: Sodnik okrožnega sodišča v Kranju je odredil klinično-psihološki pregled za st. ml. N. N., roj. 1959, dijak srednje tehnične šole, ki stanuje v... Psiholog naj bi podal mnenje o njegovi mentalni sposobnosti in osebnostni strukturi. Dne... sem podpisani..., klinični psiholog, pregledal obdolženega N. N. zaradi kaznivega dejanja po čl. 208/II, III ter 208/I KZ.

2. Drugi del je izvid v pravem smislu besede in vsebuje podatke avtoanamneze, podatke iz raznih drugih virov, lahko pa uporabljamo podatke iz samega spisa, v kolikor nam pomagajo razumeti psihodinamske zakonitosti vedenja obdolženega; tedaj jih v psihološkem poročilu ni treba ponovno navajati.

Običajno ta del psihološkega poročila formuliramo v naslednji obliki: Na podlagi družinske anamneze in obdolženčevih avtoanamnestičnih podatkov je mogoče podati naslednje...

3. V tretjem delu poročila opredelimo in opišemo izpraševančevo vedenje v času pregleda, ki je odvisno od psiholoških preizkusov. Pri tem skušamo vedno oceniti stik, ki ga ima izpraševanec z nami. To fazo lahko opredelimo v poročilu takole: Pri preiskovancu je bila v času pregleda ugotovljena naslednja slika duševnega stanja: sledi opis... Po opisu navedemo uporabljene diagnostične vire in pripomočke, ki jih opredelimo: primer: Za boljše razumevanje preiskovančeve osebnosti in njegovega vedenja je bil uporabljen tudi... (navedemo vse psihometrične preizkuse). Sledi opis in razlaga odzivov preiskovanca na posamezne preizkuse, tako da najprej razložimo vse risarske tehnike, nato projektivne preizkušnje in na koncu test inteligentnosti.

V četrtem delu podamo rezultate psihološkega pregleda v kratki, strnjeni obliki.

V nadaljevanju skušamo opredeliti in razložiti rezultate na osnovi ene izmed teorij, ki nam omogoča relativno celovit vpogled v dinamiko in zakonitost osebnostne strukture obdolženca. V sklepnem delu našega izvajanja precizno odgovorimo na izvedensko vprašanje in s tem zaključimo poročilo.

Seveda je to le okvirni model klinično-psihološkega pregleda, ki ga uporabljamo v sodni praksi, ter psihološkega poročila, ki je odvisen od samega vprašanja, ki nam ga postavi sodišče. Vendarle s svojimi zaključki ne smemo nikoli zmanjševati možnosti obrambe obdolženca. Vedno moramo navajati dejstva, svoje mnenje

pa tudi utemeljiti, kajti sodišču dajemo le material in osnovo, ki mu bo pomagala pri končni odločitvi in oceni samega kaznivega dejanja.

VIRI:

1. Allen R. C.: **Readings in law and psychiatry**; The Johns Hopkins Press, Baltimore, Maryland.
2. Skalar V.: **Revija za kriminalistiko**, št. 4, 1974.
3. Šali B.: **Klinična psihologija** — Teze I, Filozofska fakulteta, Ljubljana 1968.
4. Trstenjak A.: **Oris sodobne psihologije II**, Založba Obzorja, Maribor, 1971.
5. Witter H.: **Grundriss der gerichtlichen Psychologie und Psychiatrie**, Springer-Verlag Berlin, Heidelberg, New York 1971.

UDC 343.95

Clinical-psychological Expertise in Legal Practice

Rojšek Janez, Clinical psychologist, Mental health and neurology dispensary, Kranj

Clinical-psychological expertise is a constituent part of a psychologist's temporary or permanent psychodiagnostic and therapeutic activity. His professional contribution is important in the field of civil-legal problematics as well as in criminal law. In personality analysis which is considered to be his central task, a psychologist has at his disposal a rich combination of psychodynamic methods, techniques and other means giving a great operativeness and validity to his statements, presented in a specially formulated psychological report. He proceeds from

a clinical method of work which comprehends a complex treatment of the individual's personality, providing a horizontal and vertical analysis of the relative entity of the essential interior and exterior factors which determine each individual.

A psychologist must always give a professional foundation for his statements and opinions and so provides the court with the basis and material which will be helpful in decision-making and assessment of an offence and on the other hand gives the suspect the possibility of defence.